

Időtlen krónika Czakó Gábor:
Várkonyi krónika,
Mundus, Bp., 2006.

Nincs új a nap alatt. E közhelyes megállapítás igazát újfent bizonyítva érezhetjük Czakó Gábor több évtizeddel ezelőtt írt regényének újabb kiadását olvasván. A viszonylag zárt közösség életén keresztül egy egész társadalom, sőt egy teljes korszak keresztmetszetébe kaphatunk betekintést. Ami alapjaiban sosem változik, csupán az idők változásainak megfelelően alakul(gat). A massa tulajdonságai szerint, noha egyéni sorsokból áll össze. Amely sorsok hol szigorúan magánügyek(nek látszanak), hol magától értetődően oldódnak fel a közösségi létben.

Ez a humoros, szellemes és könnyed stílusú kötet nagyon is komoly, mondhatjuk, életbevágó dolgokról ad látéletet. Az embereken kívül az állatok, maga, a természet is részt vesz ebben az állandó lüktetésben. Nem egy esemény ágai futnak szét, hanem számos különböző élet egymást érintő, meghatározó szála keresztezik egymást, majd ágaznak tovább. Szó szerint élet-halál kérdések egész sora vetődik fel a különféle jellemek felfogásának, benyomásainak vagy a képzelt elvárásoknak megfelelően. Mindez egy kis faluban történik, ahol szegről-végről csaknem mindenki valamiféle rokonságban áll egymással, ami jelentheti a szerteágazó emberiség közös gyökerét is, az alapvető tulajdonságok behatároltságát. A sok azonos vezetéknevet megkülönböztető előnevekkel látják el, mint Tolvaj, Túlélő, Lábatlan, Fatökű, Vak, Földalatti, Gyüttment... Ez utóbbi jelzi, hogy a közösség számon tartja a „betolakodót”. Az emberek minden korban igyekeznek megtudni mindent a másikról, ami lényegtelen, de nem érdekli őket, ami fontos. (Erre persze jó okuk lehet.)

Bár a hetvenes évek jellegzetes figuráival találkozunk, a karakterek kortalanok, könnyedén „átmenthető” napjainkra; az intézményeket is csupán át kell keresztelni, s jellegükben ugyanúgy működnek tovább. (Ha mégsem, annak csupán a „korszerűség” az oka, amelynél megdönthetlenebb érvet ugyan kívánhat-e bárki?) A nevelés, képmutató, intrikákkal, beteges szerzésvágygal, irigységgel teli, kisstílu forgatag mégsem válik túlzottan nyomasztóvá; az egészséges, erős ironia végül is elviselhetővé teszi e képzeletekkel tarkított való világot. Amely módfelett képlékeny. Hány ember lehet, aki – igazi és ellenállni képes egyéniség híján – mindössze az adott korszak rekvizitumaival van felruházva? Majd ezektől megfosztva ott találja magát pőrén és tanácstalanul, elveszeten mindaddig, mígnem

a változások újabb külsőt öltenek rá. Ő pedig észre sem veszi – vagy úgy tesz –, hogy más közegben, más lélekkel játssza tovább mások által megírt szerepét. Éppen úgy, mint a bábfigurák.

Ízlőtőnek és kedvcsinálónak érdemes – szinte találmomra – idézni a könyvből, mert a regény sajátos atmoszféráját csak önmaga tükrözheti híven: „A nyelv csalfa jószág. Bármit kifejez – készségesen! – ami nincs. Ami pedig van, annak a szó szita, kicsurog belőle. A valamirevaló fogalmak folyékonyak” – hívja fel figyelmünket a szüntelen kételkedés nélkülözhetetlenségére.

Olykor ámulva figyeljük, ahogy ezek a sokszor száználmas figurák... Száználmas? Lehet. De hát bizonyos szempontból óhatatlanul együtt vagyunk valamennyien. Ítélezhetünk könnyedén és nagyvonalúan biztos(nak érzett) fedezékünkbelől, de vajon azokkal az adottságokkal, azon körülmények között, azonos helyzetekben mások tudnánk-e lenni? Ezért együttérzésünket, elnéző megértésünket kivívják a kevésbé rokonszenves alakok is. Kiszolgáltatottságunkban akkor is van valami közös, ha nagyon különböző mérvű, és igencsak eltérő módon reagálunk rá. Ez társadalmi tekintetben is folyamatosan változó: a regény cselekménye idején úgy látszott, a (viszonylag elviselhető) diktatúra kisebb-nagyobb ravaszkodással, ügyes alkalmazkodással, cinkos-cinikus összekacsintásokkal voltaképp kijátszható: a felelősség úgymint mindig másvalakié. A rendszer ideológiai elerőtlenedése rövid tétovázás és kivárás után gazdasági diktatúrára váltott. Mindez történt a társadalom szemé előtt, illetve asszisztálásával, miközben az nem hitt (vagy úgy tett) saját szemének sem: folytatta tovább az áthárítósdit. Ám egyszer csak kiderült, az össznépi játék hevében önmagát játszotta ki. A felelősség természetesen most is „másvalakié”. „A történelem kecskebucskáit követve annyiszor és annyiféleképpen magyarázta a cselekedeteit, hogy a tengersok változat között végül – eltévedt...”

Feltűnő, hogy a komikus és komoly eszmefuttatások, a közönséges és széplelkek tobzódása, a fordultatos események közepette talán egyetlen dologgal nem találkozunk e kavalkádban: tiszta önzetlenséggel. Ez a regény humoros, de nem vicces. Nem ítélezik, de felmentést sem ad. Derűs stílusa révén ugyan könnyednek tetszik minden súlyos mondandója, ám illene komolyan venni. Az írónak – aki krónikásként jogot formál(hat) arra, hogy saját különvéleményét beleszője a történetbe –, azóta sok újabb kötetét olvashattuk; világnézete is markánsabbá vált, de e nagyszabású, a maga korában merésznek számító kötetbe foglalt észrevételei változatlanul, időtállóan érvényesek.

Wutka Tamás